

20. ДАЛО. – Ф. П – 3. – Оп. 62. – Спр. 900. – Арк. 10.
21. Там само. – Арк. 18.
22. Там само. – Арк. 20.

РЕЗЮМЕ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КОМПАРТИЙНЫХ ОРГАНОВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ В УСЛОВИЯ ОППОЗИЦИИ, В КОНЦЕ 80-х гг. XX в.

Чура В.И. (Львов)

Львовская областная организация Коммунистической партии Украины в 1990 г. теряет монополию на политическую власть и переходит в оппозиционные условия деятельности. Инерционно рассматривая себя как руководящую силу и опираясь на профессиональный кадровый потенциал, она разворачивает кампанию критики новой демократической власти, делегируя ей большое количество собственных социально-экономических ошибок прошлых десятилетий.

Однако, преследуя цель возобновления политического веса в области, областной партапарат призывает компартийную среду к сотрудничеству с новоизбранными Советами народных депутатов.

Демократическое крыло КПУ, иницируя создание Украинской демократической платформы, поддерживает возобновление государственной самостоятельности Украины, что стает причиной раскола в коммунистическом движении УССР.

Ключевые слова: компартигосапарат, демократические советы, политическая власть, оппозиционная деятельность, противостояние, сотрудничество, социально-экономические реформи.

SUMMARY

THE ACTIVITY OF THE COMMUNIST PARTY ORGANS IN LVIV REGION UNDER THE CONDITIONS OF OPPOSITION IN THE LATE 1980 S.

V. Chura (Lviv)

Lviv regional organization of the Ukrainian Communist Party in 1990 loses its monopoly in political power and passes in opposition. Positioning itself through inertia like a ruling party and relying on the professional personnel, it begins to criticize the new democratic authority, ascribing to it its own socio-economic errors.

However, wishing to resume its political significance in the region, the regional party apparatus calls the communist party environment to cooperate with the new elected Soviets of the People's Deputies.

The democratic wing of the Ukrainian Communist Party being the initiator of the Ukrainian democratic platform foundation supports the rebirth of the state independence of Ukraine, what provokes controversy in the communist movement of the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Key words: the communist party state apparatus, democratic councils, the political authority, the oppositional activity, the face-off, the cooperation, socio-economic reforms.

УДК 327 (477+439) “1991/2008”

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВЗАЄМИНИ (1991-2008 рр.)

Скиба І. І. (Ужгород)

Українсько-угорське співробітництво має стати історичну традицію міждержавних зв'язків, яка сягає часів Київської Русі та Угорського королівства, спільну історію, активні міжлюдські контакти, що засвідчує їх важливість як для розвитку двосторонніх взаємовідносин, так і для загальноєвропейського історичного процесу. Обумовлено це тим, що Закарпаття впродовж багатьох століть входило до складу Угорської держави, що не могло не відобразитися на подальшій долі двох країн. У силу багатьох історичних чинників та з огляду географічного розташування, Закарпатська область й надалі продовжує відігравати важливу роль у

взаєминах України та Угорської Республіки. На початку ж третього тисячоліття, актуальність українсько-угорського співробітництва посилюється ще й тим, що відбулося розширення європейської спільноти, членом якої стала й Угорська Республіка. Таким чином, державний кордон між Україною й Угорщиною став “східними воротами” Європейського Союзу (ЄС), а Закарпатська область – його ключовою ланкою. На сучасному етапі українсько-угорські добросусідські стосунки підтверджуються результативними та успішними контактами на найвищому рівні. Налагодилось тісне співробітництво практично в усіх сферах.

Угорська Республіка стала першою із сусідніх держав, яка на договірно-правовій основі закріпила дружні відносини з Україною. 1 грудня 1991 р. український народ зробив свій вибір на користь незалежності. Вже через два дні, 3 грудня, між Україною й Угорщиною були встановлені дипломатичні відносини [15, 2]. Наступним важливим кроком у взаєминах між країнами було підписання 6 грудня 1991 р. у м. Києві в Маріїнському палаці Договору про основи добросусідства та співробітництва [39, 5]. Завдяки цьому, формування українсько-угорських відносин характеризувалося швидким розвитком: 6 грудня 1991 р. Угорська Республіка відкрила Посольство у м. Києві [31, 1], а дещо пізніше, 26 березня 1992 р., у м. Будапешті відкрилося Посольство незалежної України [26, 3]. Варто зауважити, що активізація українсько-угорських зв'язків відбулася ще до проголошення незалежності України. Процес зближення між державами розпочався в серпні 1990 р., коли Будапешт відвідала делегація Міністерства закордонних справ УРСР. Згодом, у вересні 1990 р., Президент Угорщини А.Гьонц на запрошення Верховної Ради УРСР відвідав Україну, і Закарпаття зокрема [5, 2]. Цей візит поклав початок регулярним зустрічам на найвищому рівні. Важливою подією 1991 р. став приїзд тоді ще Голови Верховної Ради Української РСР Л.Кравчука до м. Будапешта 30 травня – 1 червня [9, 1]. У результаті було підписано 9 документів, які заклали основу двосторонніх відносин [49, 10762]. Невдовзі, на початку серпня 1991 р., у м. Ужгороді офіційно було відкрито консульський пункт Генерального консульства Угорської Республіки [35, 201], підвищений у 1992 р. до рангу Генерального консульства зі сферою діяльності у Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях [20, 2]. Це дало можливість безпосередньо обговорювати і швидко розв'язувати проблеми, пов'язані з угорсько-українськими контактами. Значно пізніше, 22 жовтня 2002 р., бюро Генерального консульства Угорської Республіки було відкрито у м. Берегові [32, 2]. Під час відкриття консульства Угорської Республіки у м. Ужгороді на державному рівні обговорювалося питання щодо створення Генерального консульства України в м. Ніредьгазі – адміністративному центрі прикордонної з Україною Саболч–Сатмар–Березької області Угорщини. Ініційовано воно було комітетом місцевого самоврядування м. Ніредьгаза і підтримано рішенням сесії Ужгородської міськради в 1992 р. Однак, відкрито воно було тільки 20 лютого 2003 р. [2, 5].

Варто відзначити, що ще наприкінці травня 1991 р. був підписаний такий документ, як Декларація про принципи співробітництва по забезпеченню прав національних меншостей, а

також Протокол до неї [8, 25]. Необхідність підписання була зумовлена тим, що в Україні проживає чисельна угорська національна меншина (156,6 тис.), особливо на Закарпатті (понад 95% від усіх угорців України – 151,5 тис.) [18, 4], а в Угорщині – значно менше українців (згідно з переписом населення 2001 р. в Угорщині проживає 5070 українців і 1098 русинів) [52]. Характерним для угорців України є те, що вони слабо інтегруються в загальноукраїнський контекст, краще, ніж українці в Угорщині, зберігають свої традиції, культуру, мову. Відповідно, і роль угорської національної меншини у взаємовідносинах двох країн більша, ніж української.

У Декларації обидві країни визнали, що вони поважають основні права і свободи національних меншин. Важливим пунктом документу є зобов'язання України і Угорщини створити для національних меншин такий статус, який забезпечував би їм ефективну участь у державних справах. Згідно з цим принципом меншинам можуть надаватися права різного рівня культурної автономії, а також права на адміністративно-територіальну автономію. Особливістю механізму контролю за виконанням положень Декларації є те, що він був створений як на національному рівні, так і на двосторонньому, тобто міжнародному рівні. Було вирішено сформувати державні органи, які займалися б справами національностей і національних меншин на основі демократичної процедури і з урахуванням їх інтересів (ст. 7) [8, 26], та створити змішану комісію з представників державних установ і національних меншин двох країн. Повноваження і склад змішаної комісії було визначено у відповідному міжурядовому Протоколі (ст. 16), що додавався до Декларації [24, 28]. Аналіз протоколів засідань комісії свідчить, що угорська її частина досить активно висуває для обговорення проблеми угорської національної меншини в Україні.

Потрібно зауважити, що Україна першою з країн СНД взяла на себе міжнародне зобов'язання поважати права національних меншин, показавши, що захист цих прав належить до основних засад внутрішньої та зовнішньої політики держави. Форма українсько-угорського співробітництва в галузі забезпечення прав національних меншин була взята як приклад і наслідується багатьма урядами країн Центральної та Східної Європи.

У свою чергу, Угорщина також приділяє увагу проблемі повноцінного забезпечення прав національних меншин, що проживають на її території. Зокрема, у 1993 р. Державні Збори Угорщини прийняли закон № LXXVII “Про права національних меншин та етнічних груп”, який зафіксував їх індивідуальні та колективні права в сфері використання рідної мови, освіти,

культури, масової комунікації [44, 24843–24844]. Закон надав можливості створення органів самоврядування, культурних автономій національних меншин, визнав їх державотворчий характер й свободу вибору своєї національної самобутності. Державний орган самоврядування українців Угорщини (ДОСУУ) було створено 24 січня 1999 р. Головою ДОСУУ стала Я.Гортяні, за яку віддали свої голоси більшість депутатів [39, 163].

Досить ретельно проходила розробка українсько-угорського договору про основи добросусідства та співробітництва. Перший, підготовлений до весни 1991р., український проект договору не включав питання про кордони й угорську національну меншину на Закарпатті. Принцип недоторканності кордонів було включено до проекту договору пізніше, після погоджень на рівні експертів. У результаті діяльності змішаної комісії, до жовтня 1991 р., був підготовлений другий проект, в якому вже фігурувала пропозиція, що виключала взаємні територіальні претензії, а також стаття, що фіксувала права національних меншин [11, 24]. І Угорська Республіка, і Україна на засіданнях парламентів ратифікували договір. Український парламент ратифікував його 1 липня 1992 р. [4, 552], а в Угорщині цей процес проходив досить бурхливо, тому що проти ратифікації виступали представники радикального напрямку урядової партії Угорський демократичний форум (УДФ) [48, 24190, 25539; 47, 26292].

Питання договору активно дискутувалося в угорському парламенті, який поділився на його прихильників і противників. Суперечки викликав пункт 2-й, в якому зазначалося, що “...Сторони не мають і не будуть мати в майбутньому територіальних претензій одна до одної” [36, 3; 42, 78–80]. Цей пункт, на думку опонентів, назавжди позбавляв угорців надії на повернення територій, які їм належали до прийняття Тріанонської мирної угоди. Більшість побоювань було висловлено з боку представників очолюваної І.Чуркою урядової партії – Угорський демократичний форум та Незалежною партією дрібних господарів на чолі з Й.Тордяном. Незважаючи на різке протистояння в парламенті Угорщини, більшість депутатів 11 травня 1993 р. проголосували за ратифікацію українсько-угорського Договору, зокрема: 223 – “за”, 39 – “проти” і 17 – “утримались” [38, 1].

Аналізуючи українсько-угорські відносини на початку 90-х рр. ХХ ст. можна констатувати, що їхня розбудова значно випереджала за динамікою розвиток двосторонніх стосунків України з іншими країнами Центральної та Східної Європи. Можна стверджувати, що за 1991–1993 рр. були закладені основи двосторонньої співпраці та сформована договірно-правова база українсько-угорського співробіт-

ництва. Неабияку роль у цьому відіграла прикордонна з Угорською Республікою Закарпатська область.

Надзвичайно плідною у сфері міждержавних стосунків була середина та друга половина 90-х рр. ХХ ст. У цей час актуальності набуває питання, пов’язане із приєднанням Угорщини до НАТО та запровадженням нею візового режиму по відношенню до України, що було зумовлено перспективою входження Угорської Республіки до складу Європейського Союзу. У 1994–1995 рр., коли розширення НАТО та ЄС за рахунок приєднання Польщі, Чехії та Угорщини ставало все більш реальним, Україна значною мірою активізувала контакти з цими державами.

У вересні 1994 р. оформили своє співробітництво український та угорський парламенти. Обидві держави домовилися про щорічні зустрічі голів парламенту, постійні контакти парламентських профільних комітетів, про сприяння розвитку регіонального та прикордонного співробітництва. Але про створення міжпарламентської українсько-угорської комісії Голова Верховної Ради України В.Литвин і Голова Державних Зборів Угорської Республіки К.Сілі домовилися лише 20 травня 2003 р. у м. Києві [33, 1].

Плідно розвивалися стосунки між міністерствами закордонних справ. Ще у вересні 1991 р. був підписаний Протокол про консультації між міністерствами закордонних справ [27, 217]. Цей документ створив надійну основу для взаємодії зовнішньополітичних відомств обох країн.

Із метою поглиблення двостороннього співробітництва впродовж 90-х рр. ХХ ст. сторонами були створені міжурядові українсько-угорські комісії, до компетенції яких належить прийняття за згодою сторін рекомендацій урядами обох держав, насамперед, такі як: 1) комісія з питань забезпечення прав національних меншин; 2) комісія з питань торговельно-економічного і науково-технічного співробітництва; 3) комісія з питань координації прикордонного співробітництва; 4) комісія з питань боротьби з організованою злочинністю [13, 60–61].

Зміцненню українсько-угорських відносин посприяла позиція України щодо ухвалення парламентом Угорщини 19 червня 2001 р. Закону Угорської Республіки № LXII про угорців, які проживають у сусідніх країнах, що набув чинності з 1 січня 2002 р. [14, 1]. Парламент Угорщини, приймаючи згаданий закон, керувався метою сприяння збереженню мовної та культурної самобутності етнічних угорців сусідніх країн на території держави їх проживання. Як наголосив політичний Держсекретар Міністерства закордонних справ Угорської Республіки

Ж.Немет: “Дуже важливо, що Україна не вважає дискримінацією підготовку Угорщиною такого закону” [6, 132]. Цим самим Україна забезпечила собі добросусідські відносини з Угорщиною. Згідно з Конституцією Угорської Республіки “Угорщина вважає себе відповідальною за долю угорців, які проживають за її кордонами і буде сприяти підтримці їх зв’язку з Угорщиною”. З цією метою за розпорядженням уряду у 1992 р. на базі ліквідованого Секретаріату адміністрації Прем’єр-міністра УР у справах угорців, що проживають за кордоном, було створено самостійний державний орган – Відомство угорців, що проживають за кордоном [25, 20]. У ході реалізації в Закарпатській області Закону Угорської Республіки “Про угорців, які проживають в сусідніх країнах” розширюються можливості для підтримання зв’язків угорської меншини краю з етнічною батьківщиною.

Особливе місце у розвитку українсько-угорського прикордонного співробітництва відіграє саме Закарпатська область, що пов’язано, насамперед, із геополітичним положенням краю на кордоні з чотирма центральноєвропейськими державами (Словаччина, Угорщина, Польща, Румунія) та унікальним перехрестям економічних, торговельних, транспортних шляхів, що сприяє розвитку і поглибленню всебічного міждержавного співробітництва. Прикордонне положення на стику кордонів кількох держав, на перехресті міжнародних транспортних коридорів “Північ–Південь”, “Схід–Захід” відводить значну роль Закарпаттю і в інтеграції всієї України в європейські структури, залучає його до активної участі в міжнародному співробітництві.

Основою розвитку транскордонного співробітництва України з сусідніми державами стали загальноєвропейські норми і принципи. Як правове поняття транскордонне співробітництво набуло широкого поширення після підписання державами-членами Ради Європи у м. Мадриді 21 травня 1980 р. Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями [21, 387; 1, 65–66]. Україна приєдналася до неї Постановою Верховної Ради від 14 липня 1993 р. [3, 35]. Ратифікувавши цей документ, Україна визначила прикордонне співробітництво як легітимну діяльність місцевих та регіональних органів влади. Рамкова Конвенція стала значним політичним досягненням, тому що визнавала прикордонне співробітництво у міжнародному праві. Додатковий протокол до Мадридської конвенції (№ 15) або перший протокол від 9 листопада 1995 р., підписаний державами-учасниками Конвенції, визначив правові засади транскордонної співпраці територіальних спільнот і влад. Протокол № 2 до Європейської Рамкової Конвенції

(№ 169) від 5 травня 1998 р. поширив принципи транскордонного співробітництва і на міжтериторіальну (міжрегіональну) співпрацю, тобто на взаємини регіонів різних країн, які навіть не межують безпосередньо один з одним [16, 10]. 24 червня 2004 р. набув чинності схвалений Верховною Радою України Закон «Про транскордонне співробітництво» [17, 357].

Процес активного становлення різних форм прикордонного співробітництва у посткомуністичних країнах Європи бере свій початок із 1989 р. Та ще на початку 50-х років ХХ ст. були закладені міцні прикордонні стосунки між Закарпатською та Саболч–Сатмар–Березькою областями [12, 46, 81–93]. У 1972 р. був підписаний перший договір на прикордонний товарообіг між Закарпатською облспоживспільнотою і кооператорами Саболч–Сатмар–Березької області у м. Ніредьгазі [22, 6]. Однак, прикордонна співпраця в ті часи характеризувалася чітким регулюванням компартійними структурами.

У зв’язку із запровадженням 1 листопада 2003 р. візового режиму Угорщиною по відношенню до України, особливого значення набувала Угода між урядом України та урядом Угорської Республіки про транскордонне співробітництво, підписана в ході офіційного візиту Прем’єр-міністра України В.Пустовойтенка до Угорської Республіки 11–12 листопада 1997 р. Згідно з Угодою, сторони взяли на себе “зобов’язання підтримувати та сприяти транскордонному співробітництву між органами місцевого та регіонального самоврядування”, ст. 5 передбачила створення українсько-угорської комісії з питань транскордонного співробітництва [23, 3].

Прикордонне співробітництво України й Угорської Республіки знайшло розвиток у співпраці з питань транспортної мережі двох країн. Так, 3 березня 1994 р. була підписана Угода між урядом України і урядом Угорської Республіки про міжнародне автомобільне сполучення, що дало змогу сторонам регламентувати перевезення пасажирів та вантажів через державний кордон [28, 222–228]. Щодо Закарпатської області, то на її території функціонує 17 пунктів пропуску через державний кордон [34, 38], а на українсько-угорському кордоні довжиною 136,7 км діють 5 автотранспортних та 2 залізничні контрольно-пропускні пункти з відповідними митними службами: Чоп (Тиса)-Загонь, Чоп (Дружба)-Загонь, Саловка-Еперешке, Дзвінкове-Лонья, Косино-Барабаш, Лужанка-Берегшурань, Вилок-Тисобеч [37, 75]. Із входженням у травні 2004 р. Угорської Республіки до Євросоюзу, ця ділянка кордону перетворилася на зовнішній кордон ЄС.

Етапом оптимізації прикордонних відносин між двома країнами стало підписання в травні 1995 р. Договору про режим українсь-

ко-угорського державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу у прикордонних питаннях [45, 2192]. Представники української й угорської прикордонних служб домовилися про цілу низку принципів питань. Зокрема про те, що кордон визнаватиметься за станом на 1947 р., тобто уряд Угорської Республіки не робив жодних спроб заперечувати підсумки Другої світової війни [10, 245]. Це важливо з огляду на те, що Угорщина брала участь у бойових діях на боці нацистської Німеччини, а Закарпаття знаходилося в її складі.

Аналізуючи питання транскордонного співробітництва між Україною та Угорщиною, треба зауважити, що процедура їх вирішення ніколи не була проблематичною. Важливою особливістю українсько-угорського кордону за умов компактного проживання на прикордонній території Закарпаття угорської національної меншини є дія спрощених режимів перетинів кордону, які існували ще за радянських часів. Обидві країни 26 лютого 1993 р. домовилися про спрощений порядок перетинання державного кордону особами, що проживають у прикордонних областях [30, 206-209; 29, 204-206]. Угода визначала, що перетинання державного кордону у спрощеному порядку здійснюється громадянами України із вкладкою вставленої форми, а громадянами Угорщини – за “Перепусткою для перетинання кордону”. З 1 серпня 1990 р. пункти продовжували пропуск громадян на умовах урядових угод між СРСР і Угорщиною від 1 серпня 1985 р. та 13 січня 1989 р., тобто громадян, які мали родичів у визначених документами прикордонних селах двох країн [5, 4]. Угода про спрощений порядок перетинання державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних областях від 26 лютого 1993 р. діяла до 1 серпня 2003 р. і була скасована у зв’язку із вступом Угорщини до ЄС. У цей день були ліквідовані спрощені перетини на українсько-угорському кордоні, відтепер їх можна перетинати лише із закордонним паспортом.

У сучасних умовах розширення Європейського Союзу, важливим напрямком українсько-угорської міждержавної взаємодії стала робота з гармонізації договірно-правової бази двосторонніх відносин та приведення її у відповідність до вимог ЄС. На кінець 2003 р. між Україною та Угорщиною було підписано 66 договорів, угод, протоколів та інших документів [18, 4]. Однак, у зв’язку з тим, що значна частина з них укладалася в попередні роки у дещо відмінних від сучасності геополітичних умовах, деякі положення або й окремі цілі двосторонніх українсько-угорських документів були переглянуті з огляду на зобов’язання, які взяла на себе Угорська Республіка як новий член Євросоюзу та в контексті договірно-правової практики сто-

сунків ЄС з державами, які не входять до його складу, тобто і з Україною. Тому, завдяки скоординованій і послідовній роботі відповідних відомств України й Угорщини впродовж 2003 р. було переглянуто низку двосторонніх документів. Зокрема, підписано нові протоколи з демаркації спільного кордону, денонсовано Угоду “Про спрощений порядок перетинання державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних областях” (1993 р.), прийнято Додаток про зміну статусу пунктів пропуску через українсько-угорський державний кордон до Угоди між урядом України й урядом Угорської Республіки “Про пункти пропуску через державний кордон” (1993 р.) [18, 4].

У результаті тривалих переговорів, які завершилися підписанням 9 жовтня 2003 р. Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про умови поїздок громадян, угорська сторона погодилася працювати за так званою “польською моделлю” під час перетину кордону українцями [51]. Так само, як і з Польщею, з Угорщиною було впроваджено транскордонне асиметричне співробітництво, яке полягало у наданні громадянам України безкоштовних віз в обмін на безвізові поїздки для громадян Угорської Республіки в Україну. Угода набула чинності з 1 листопада 2003 р. [41, 47]. Невдовзі, 11 лютого 2004 р., у м. Будапешті відбулися українсько-угорські консультації з питань реалізації двосторонньої Угоди про поїздки громадян від 9 жовтня 2003 р. У ході консультацій експерти двох країн провели переговори стосовно максимально спрощеного режиму взаємних поїздок громадян двох країн відповідно до положення Угоди, а також з урахуванням членства Угорщини в Євросоюзі [50]. У 2004 р., внаслідок розширення ЄС, відбулося формування нового міжнародного кордону між ЄС та Україною. Ця подія радикально змінила систему перетину нового кордону, адже відбулося введення візового режиму між Україною та Угорщиною. Наступним кроком стало приєднання Угорщини до шенгенського візового режиму у грудні 2007 р., що було однією з головних умов вступу країн Центральної Європи до ЄС. 18 вересня 2007 р. міністри закордонних справ України та Угорщини підписали Угоду про правила місцевого прикордонного руху, що, фактично, включило жителів прикордонного регіону у прикордонну смугу Шенгенської зони. Дана угода поширюється на прикордонні території, що знаходяться на відстані 50 км від лінії кордону. Однак, за ініціативи угорської сторони дія угоди була розширена до м. Ніредьгаза [17, 247].

Вагомим напрямком транскордонного співробітництва наприкінці 90-х рр. ХХ ст. стала боротьба із загрозою і наслідками екологічних катастроф на прикордонних тери-

торіях. Прикордонні регіони Угорщини одні з перших надали практичну допомогу населенню Закарпаття під час руйнівних паводків 1990-х рр. і 2001 р. Із загальної площі басейну р. Тиса (156.4 тис. км. кв.), на долю України (Закарпаття) припадає 12.7 тис. км кв., або 8,1 %. Протяжність р. Тиса в межах області складає 201 км при загальній її довжині 966 км. На ділянці довжиною 42 км проходить державний кордон між Україною й Угорщиною. Катастрофічний паводок, що стався з 4 по 8 листопада 1998 р. на р. Тисі, перевершив усі попередні по охопленій території краю і по величині завданих прямих і непрямих збитків (понад 500 млн. грн.) [7, 122]. Угорська Республіка була першою країною, звідки надійшли найбільші за обсягом гуманітарні вантажі для Закарпаття.

У зв'язку із зазначеними подіями, 1 лютого 2000 р. у м. Ужгороді відбулося урочисте відкриття центру збору інформації для прогнозу паводків і управління водними ресурсами в басейні р. Тиса – “Автоматизованої інформаційно-вимірювальної системи прогнозування паводків і управління водними ресурсами в басейні річки Тиса Закарпатської області” (система АІВС – “Тиса”) [19, 2]. Для формування цієї системи угорський уряд виділив 325 млн. форинтів [2, 2].

Великі паводки, які завдавали великої шкоди не тільки Закарпаттю, але і сусіднім країнам, спонукали керівництво цих держав шукати спільне рішення, щоб запобігти аналогічним ситуаціям у майбутньому. І тому, 15 січня 1999 р. міністрами оборони України, Угорської Республіки та Румунії був підписаний Протокол намірів щодо створення спільного інженерного батальйону “Тиса” для того, щоб брати участь у миротворчих місіях та допомагати державам у ліквідації наслідків стихії [46, 29397, 29409].

Не менших збитків Закарпаттю завдав березневий паводок 2001 р. І знову першою країною, яка негайно надала гуманітарну допомогу була сусідня Угорщина. Процес надходження допомоги у перші два місяці після паводку (7 березня – 14 травня 2001 р.) відбувався саме з Угорської Республіки [43, 2].

Підсумовуючи, треба відзначити, що період з 1991 р. по 2008 р. в історії українсько-угорських відносин був дуже важливим, як з огляду розвитку двосторонньої співпраці, так і в плані того, що саме за цей час сталися суттєві зміни в країнах Центральної та Східної Європи, які змусили переосмислити зовнішньополітичні орієнтири України, і, насамперед, Угорщини. У цьому зв'язку, обидві країни повинні шукати взаємоприйнятні умови, щоб і надалі підтриму-

вати той рівень відносин, який існував між державами до часу входження Угорської Республіки в ЄС.

Аналіз політичних зв'язків між Україною й Угорською Республікою протягом 1991–2008 рр. дає підстави оцінити їх як позитивні і позбавлені проблемних компонентів. Зокрема, у системі політичних відносин між двома країнами на цьому етапі можна виділити наступні три періоди.

Перший період – початок 90-х рр. ХХ ст. (1991–1993 рр.) – це становлення українсько-угорських добросусідських відносин і оформлення правової бази. Другий період – 1994–2004 рр. – пов'язаний з розширенням масштабів українсько-угорського співробітництва і нарощенням його кількісних показників. За цей період була сформована цілісна система двосторонніх добросусідських відносин та закладені основи стратегічного партнерства. Разом з тим, це час, коли відбулася переорієнтація зовнішньої політики Угорської держави, що було зумовлено її вступом до Європейського Союзу, і як наслідок – запровадження візового режиму для громадян України. Враховуючи цей факт і те, що Україна проголосила європейський курс пріоритетним напрямком своєї зовнішньої політики, між двома державами продовжується пошук взаємоприйнятних варіантів співробітництва у нових політичних реаліях, пов'язаних із розширенням загальноєвропейських і євроатлантичних структур. Тому, говорячи про перспективи українсько-угорського співробітництва на початку ХХІ ст. (з 2004 р. – третій період), слід відзначити, що вони значною мірою залежатимуть від розвитку зв'язків України з Європейським Союзом.

Так склалось історично й географічно, що важливу роль у формуванні українсько-угорських міждержавних стосунків відіграє Закарпатська область. Особливо цей факт проявився на етапі становлення двосторонніх відносин. Протягом всього досліджуваного періоду простежується посилений інтерес Угорської Республіки до Закарпаття. Немаловажну роль тут відіграє такий чинник, як наявність чисельної угорської національної меншини у Закарпатській області і колишня територіальна належність краю до складу Угорщини. У зв'язку з цим, рівень культурного і матеріального забезпечення угорців краю є вагомим показником стану і змін українсько-угорських відносин. На основі цього, а також багатьох інших чинників, можна говорити про важливу роль так званого “закарпатського фактору” у взаєминах України та Угорщини.

1. Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі / За ред. д-ра В.Гудака, Інститут досліджень проблем Сходу–Заходу. – Ужгород: Закарпаття, 1997. – 84 с.
2. Ваш С. Василь Дурдинець: Нові виклики в українсько-угорських відносинах долатимуться

- добросусідською волею двох народів // Новини Закарпаття. – 2003. – 8 квітня. – С. 5.; Ваш С. На Тисі – автоматизована система протиповіневого захисту // Новини Закарпаття. – 2003. – 6 листопада. – С. 2.
3. Вишняков О. Правові аспекти транскордонного співробітництва між територіальними громадами або владами // На шляху до Європи. Український досвід Єврорегіонів / За ред. С.Максименка, І.Студеннікова. Київський центр Інституту Схід–Захід. – К.: Логос, 2000. – 35–48 с.
  4. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 37. – С. 552.
  5. Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – 23. Канцелярія. – Спр. Листування з міністерствами, відомствами УРСР, союзними відомствами про розвиток відповідних галузей. 15 січня 1991 р. – 06 грудня 1991 р. На 101 аркуші.
  6. Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – 23. Канцелярія. – Спр. № 76. Т. IX. Довідки, інформації, звіти про роботу міськвиконкомів, райдержадміністрацій, відділів та управлінь облдержадміністрації, обласних установ і організацій. 01 червня – 26 липня 2000 р. На 159 аркушах.
  7. Відомчий архів Закарпатської обласної державної адміністрації. Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. № 30. Т. IV. Листування з постановочних питань на виконання Указів Президента та доручень Кабінету Міністрів України. 05 травня – 22 травня 2000 р. На 185 аркушах.
  8. Декларація про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – Т.1. – К., 2001. – С. 269–274.
  9. Демиденко В. Л.М.Кравчук: “Візит був плодотворним” // Новини Закарпаття. – 1991. – 5 червня. – С. 1.
  10. Договір між Україною і Угорською Республікою про режим українсько-угорського державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань // Задорожній О. Назв. праця. – С. 245–259.
  11. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою // Політика і час. – 1992. – № 4. – С. 24–27.
  12. Жулканич О. Регіони в системі зовнішньоекономічних відносин (На прикладі Закарпатської області). – Ужгород: Мистецька лінія, 2001. – 199 с.
  13. Задорожній О. Україна-Угорщина: міст до наступного тисячоліття. – К.: Парламентське вид-во, 2001. – 336 с.
  14. Закон про угорців, які проживають у сусідніх країнах: інтереси та цілі // Факти про Угорщину. – 2002. – № 1. С. 1–12.
  15. Зленко А., Мартони Я. Венгрия: о пройденном пути и о совместных планах на будущее // Зеркало Недели. – 2002. – 2–8 февраля. – С. 2.
  16. Кіш Є. Українсько-угорське транскордонне співробітництво: можливості та пріоритети у XXI столітті = Az ukrán–magyar határmenti együttműködés: lehetőségek és prioritások XXI. században / Є.Б.Кіш; Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Закарпатський регіональний центр. – Ужгород: Ліра, 2003. – 124 с.
  17. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції. – Ужгород, 2008. – 440 с.
  18. Литвин В. Українсько-угорські відносини: історичні традиції та нові обрії співробітництва // Голос України. – 2004. – 29 травня. – С. 1, 4.
  19. Перша черга АІВС “Тиса” // Срібна Земля. – 2000. – 5 лютого. – С. 2.
  20. Попович І. Генконсульство інформує // Новини Закарпаття. – 1994. – 22 грудня. – С. 2.
  21. Постанова Верховної Ради України “Про приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 року” // Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991–1995 рр.). У 2-х книгах. – Книга 2. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 387.
  22. Поточний архів управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Закарпатської обласної державної адміністрації. - Довідка про зовнішньоекономічні зв'язки підприємств та організацій області з Угорщиною за 1996 рік. На 7 аркушах.
  23. Поточний архів управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Закарпатської обласної державної адміністрації. - Довідка про стан регіонального співробітництва Закарпатської області з Угорщиною за 1999 рік. На 4 аркушах.
  24. Протокол до Декларації про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей // Політика і час. – 1992. – №11–12. – С. 28.

25. Создано новое Управление... // Венгерское обозрение. – 1996. – № 2. – С. 20–21
26. Сорока М. Київ – Будапешт: рух двосторонній // Урядовий кур'єр. – 1993. – 2 березня. – С. 3.
27. Ткач Д. Перші серед перших (до десятиріччя встановлення українсько-угорських стосунків) // Науковий вісник дипломатичної Академії України. – 2001. – № 5. – С. 213–224.
28. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про міжнародне автомобільне сполучення. // Задорожній О. Назв. праця. – С. 222–228.
29. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про пункти пропуску через державний кордон // Задорожній О. Назв. праця. – С. 204–206.
30. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про спрощений порядок перетинання державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних областях // Задорожній О. Назв. праця. – С. 206–209.
31. Український слід в житті Угорщини й нашої громади. Рік 1997-й // Громада. – 1998. – № 1–2. – С. 1–2. (Громада. – 1998. – 3–3. évfolyam. – 1–2 szám. – P. 1–2.)
32. Умови угоди переглянуть // Срібна земля. – 2003. – 11 жовтня. – С. 2.
33. Філіпчук Н. Угорщина проводитиме політику відкритих дверей // Голос України. – 2003. – 21 травня. – С. 1, 2.
34. Штулер І. Регіональний фактор зовнішньоекономічної діяльності // Регіональні студії: Збірник наукових праць / Укл. М.Лендєл. – Ужгород: Ліра, 2001. – Вип. № 3. – С. 38–42.
35. A Magyar Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak és külpolitikai tevékenységének eseményei és dokumentumai // Magyar Külpolitikai Évkönyv. A Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztálya. – Bp.: Vadas, 1994. – 420 p.
36. A 2. cikkely a legfontosabb // Pesti Hírlap. – 1993. – május 12. – P. 3.
37. Dancs L. A határforgalom és a határmenti lakossági kapcsolatok jellegzetességei a magyar-ukrán határ mentén a rendszerváltástól az uniós csatlakozásig // A határmenti együttműködés lehetőségei és korlátai Magyarország és Ukrajna között. – Nyiregyháza–Ungvár, 2004. – P. 74–83.
38. Elfogodták a magyar-ukrán alapszerződést // Magyar Hírlap. – 1993. – május 12. – P. 1.
39. Kisebbségek Magyarországon. 1999. – Budapest: Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, 2000. – 285 p.
40. Nem zavar az alapszerződés körüli vita // Népszava. – 1993. – április 29. – P. 3.
41. Sallai J. Ukrán-magyar határkapcsolat a schengeni vizum tükrében, és a Magyar Köztársaság EU tagsága jegyében // A határmenti együttműködés lehetőségei és korlátai Magyarország és Ukrajna között. – Nyiregyháza–Ungvár, 2004. – P. 36–47.
42. Tömöry Á. Magyar-ukrán alapszerződés// HGV. – 1993. – április 3. – P. 78–80.
43. Ukrán-magyar megállapodás // Népszabadság. – 2002. – december 17. – P. 2.
44. 1990–1994. Országgyűlési jegyzőkönyv. I. Tavasz ülésszak. 1993. február 1 – április 5. 1–19. Az Országgyűlés 1993. évi tavasz ülésszaka március 8–9-i ülésének jegyzőkönyve (12. ülésnap).
45. 1994–1998. Országgyűlési jegyzőkönyv. VI. Őszi ülésszak. 1996. december 2 – 11. 232–237. Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve. 1996. évi őszi ülésszak december 9–10–11-ei ülésének második ülésnapja. 236 szám.
46. 1998–2002. Országgyűlési jegyzőkönyv. Tavasz ülésszak. III. 2001. március 26–30. 195–199. Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve 2001. évi tavasz ülésszak március 26–27–28–29–30-ai ülésének első ülésnapja. 195 szám.
47. 1990–1994. Országgyűlési Értesítő. II. Tavasz ülésszak. 1993. április 6 – június 15. 20–40. Az Országgyűlés 1993. évi tavasz ülésszaka május 3–4–5-i ülésének jegyzőkönyve (27. ülésnap.).
48. 1990–1994. Országgyűlési Értesítő. I. Tavasz ülésszak. 1993. február 1 – április 5. 1–19. Az Országgyűlés 1993. évi tavasz ülésszaka február 15–16-i ülésének jegyzőkönyve (6. ülésnap.).
49. 1990–1994. Országgyűlési jegyzőkönyv. II. Őszi ülésszak. 1991. október 8 – november 13. 12–24. Az Országgyűlés 1991. évi őszi ülésszaka 14. ülésnapjának jegyzőkönyve.
50. www.ictv.ua/content/publications/ukraine/ugo_ua_visas.html
51. www.bbc.co.uk/ukrainian/domestic/story/2003/09/030915_ukraine_hungary_visas.shtml
52. A hazai kisebbségekhez tartozók létszáma, 2001 // www.ukrajinci.hu/arhiv_index.htm.

РЕЗЮМЕ УКРАИНСКО-ВЕНГЕРСКИЕ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ (1991–2008 гг.)

Скиба И. И. (Ужгород)

В статье исследуется процесс становления и развития системы украинско-венгерских межгосударственных отношений в 1991–2008 гг. и место в них Закарпатской области (Украина). На основе анализа украинских архивных источников, протоколов Государственного Собрания Венгрии, работ украинских и венгерских исследователей, а также периодических изданий двух стран, рассмотрен этап зарождения двустороннего сотрудничества в начале 90-х гг., формирование договорно-правовой базы межгосударственных отношений, становление системы взаимоотношений между основными государственными институтами Украины и Венгерской Республики, в частности, между главами государств, правительствами, парламентами, министерствами, органами местного самоуправления на протяжении исследуемого периода.

В работе обоснованы выводы, что в силу многих исторических и географических обстоятельств в формировании украинско-венгерских отношений важную роль играет Закарпатская область, а её венгрозязычное население является наиболее важным показателем состояния и изменений двусторонних отношений.

Ключевые слова: Закарпатская область, Украина, Венгерская Республика, украинско-венгерские отношения, трансграничное сотрудничество, венгерская национальная меньшина.

SUMMARY

UKRAINIAN-HUNGARIAN INTERSTATE RELATIONS (1991 – 2008)

I. Skyba (Uzhhorod)

In the article the process of formation and development of the system of Ukrainian–Hungarian cooperation in 1991–2008 is investigated as well as the place of Transcarpathian region (Ukraine) in this process. On the basis of the analysis of archives documents, protocoles of State Meeting in Hungary, works of Ukrainian and Hungarian speaking investigators as well as mass media of both countries, the stage of the arising of bilateral cooperation at the beginning of 1990, the formation of contractual–legal base of interstate relations. The development of political dialogue between the states at all levels has been analysed.

The conclusion that due to many historical and geographical circumstances in the formation of the Ukrainian–Hungarian intercourse Transcarpathian region plays an important part and Hungarian population of the region is the most sensitive barometer of the state and changes of bilateral relations is proved. In the sphere of economics Transcarpathia means an arsenal of possibilities for Hungarian capital. Besides the region will be an important frontier territory between Eurounion and the countries of Easter Europe.

Key words: Transcarpathian region, Ukraine, the Hungarian Republic, Ukrainian–Hungarian relations, trans-frontier cooperation, Hungarian national minority.

УДК 94 (477.87) ”312”: 316.323

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Кухарчук О. С. (Мукачево)

Актуальність дослідження полягає, насамперед, у тому, що на сьогодні в історичній науці не існує наукового підходу до визначення періодизації суспільного розвитку Закарпатської області за часи незалежності України, а також не вивчено чинники, які б впливали на її етапне групування.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України ухвалила Акт про державну незалежність України. Згідно з пропозицією голови Народної Ради (назва фракції у Верховній Раді) Ігоря Юхновського, проголошення самостійності повинно було бути підтвержене окремим референдумом

1 грудня 1991 р. Одночасно з референдумом проводились і вибори Президента України [15, с.912].

В Акті проголошення незалежності сказано, що «Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує: незалежність України та створення української держави – України; територія України є неподільною та недоторканою; віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення» [2, с.153].